

Miljöansvaret i avtalsförhållanden*

Branddammen på Malmö flygplats

STINA BRATT**

1. Inledning

Gäller miljöbalkens skadeståndsregler även i avtalsförhållanden? Den frågan har fått ett svar genom *HD:s avgörande den 6 november 2019 i mål nr T 3191-18* ("Branddammen på Malmö flygplats"). I avgörandet diskuteras även den mer generella frågan om s.k. konkurrerande ansvarsgrunder. Rättsfallet har därmed betydelse även för parter som ingår avtal i andra situationer än sådana där miljöbalkens skadeståndsregler kan aktualiseras.

2. Bakgrund och HD:s dom

2.1 Omständigheterna i fallet

I Svedala kommun i Skåne ligger Malmö Airport. Flygplatsverksamheten bedrivs sedan år 2010 av det statligt ägda bolaget Swedavia. Verksamheten bedrevs dessförinnan av Luftfartsverket. Mellan Svedala kommun (härefter kommunen) och Swedavia (härefter flygplatsen), föreligger ett avtalsförhållande om omhändertagande av avloppsvatten. Avtalsförhållandet regleras genom två avtal, dels ett mellan kommunen och Luftfartsverket från år 1971, dels ett mellan kommunen och flygplatsen från år 2011.

Vid flygplatsen utförs brandövningar på en brandövningsplats. På brandövningsplatsen fanns tidigare ett dräneringssystem, vilket var kopplat till avloppssystemet. I samband med brandövningarna användes ett brandsläckningsskum som innehöll ett miljöfarligt medel, s.k. PFOS. Vatten innehållande det miljöfarliga brandsläckningsmedlet avleddes med avloppsvattnet

* Har tidigare publicerats i *Juridisk Tidskrift* 2019–20, s. 725 ff.

** Doktorand vid Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, verksam vid Stockholm Centre for Commercial Law.

till kommunens vattenreningsverk, i enlighet med parternas avtal. Detta medförde att kommunen åsamkades skador, eftersom man var tvungen att sanera reningsverket och inte kunde avsätta restprodukter från reningsverket på avsett sätt.

Kommunen väckte skadeståndstalan mot flygplatsen enligt 32 kap. miljöbalken och yrkade att flygplatsen skulle betala ca 4 miljoner kr. Flygplatsen invände bl.a. att avtalsförhållandet mellan parterna innebar att ansvarsreglerna i miljöbalken inte kunde tillämpas. Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt biföll kommunens talan och förpliktade flygplatsen att betala ca 3,3 miljoner kr i skadestånd. Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt ogillade kommunens talan.

2.2 HD:s dom

Högsta domstolen (HD) meddelade prövningstillstånd i frågan om avtalsförhållandet mellan parterna uteslöt tillämpning av 32 kap. miljöbalken och, om så inte skulle anses fallet, om skadan orsakats i verksamhetens omgivning i den mening som avses i 32 kap. 1 § miljöbalken.¹

HD inledde med att förklara den rättsliga regleringen i form av skadestandsreglerna i 32 kap. miljöbalken. Miljöbalken innehåller en form av strikt ansvar. Miljöbalkens skadestandsregler ”har sitt ursprung i fastighetsrättsliga principer om ansvar i grannförhållanden och utomobligatoriska grundsatser om farlig verksamhet.” (p. 10). Därefter konstaterade HD att syftet med miljöbalkens skadestandsreglering bl.a. är att förebygga skadefall och tillgodose skadelidandens reparationsintresse (p. 11). Regleringen är dispositiv, vilket innebär att parterna kan avtala om en annan ansvarsfördelning än den som följer av miljöbalken.

Ifråga om konkurrerande ansvarsgrunder anförde HD i p. 14 att ”i förhållande till skadeståndslagen [min kurs.] gäller att existensen av ett avtal mellan parterna i en skadeståndsvist kan föranleda avvikelser från lagens bestämmelser”. En sådan avvikelse kan ske antingen omedelbart på grund av avtalets innehåll eller till följd av särskilda rättsregler eller rättsgrundsatser som gäller för den aktuella avtalstypen. Avtalets existens kan medföra avvikelser antingen genom uttryckliga avtalsklausuler om skadestandsansvar eller genom ”vanliga tolkningsprinciper”. Lösningen på problemet med konkurrerande ansvarsgrunder är därför, enligt HD, beroende av avtalets utformning och tolkningen av detta.

¹ Se HD:s dom, p. 7 och HD:s beslut den 18 december 2018.

HD anförde därefter att det inte spelar någon roll att det utomkontraktuella skadeståndsansvaret i ett visst fall är strikt. Inte heller spelar det någon roll att miljöbalkens bestämmelser bygger på principen om att föreningen ska betala. HD uttalade därefter att även beträffande miljöbalkens skadeståndsregler så gäller att frågan om dessa kan göras gällande mot en avtalspart ska avgöras med ledning av avtalet. Undantag kan dock göras om de ”faktiska omständigheterna” varit sådana att det finns anledning till en ”försiktig tolkning av avtalet när innebörden inte är klar” eller till en jämkning enligt 36 § AvtL (p. 17).

Därefter gick HD vidare till bedömningen i fallet, varefter man konstaterade att avtalet gått ut på att kommunen skulle omhänderta avloppsvattnet från flygplatsen. Kommunen hade då haft möjlighet att reglera vilka föreningar som fått finnas och kunnat värdera risker samt kostnader förknippade med oförutsedda föreningar. En sådan reglering hade också förekommit i avtalen, och de senare avtalen hade även innehållit en uttrycklig bestämmelse om skadestånd.

HD avslutade med att konstatera att de skador som åberopats som miljöskador ansågs ha ett sådant ”samband med de centrala förpliktelserna i avtalen att frågan om ersättning ska bedömas enligt avtalsvillkoren och kontraktsrättsliga regler” (p. 19). Avtalen ansågs därmed utesluta en tillämpning av miljöbalkens ansvarsregler mellan parterna.

3. Kommentarer

3.1 Hanteringen av konkurrerande ansvarsgrunder

Möjligheten att i ett avtalsförhållande grunda en skadeståndstalan på utomkontraktuella regler kallas ibland för konkurrerande ansvarsgrunder eller anspråkskonkurrens.² När det gäller synen på konkurrerande ansvarsgrunder i svensk rätt, har den huvudregeln ofta antagits vara vad som angetts av Hellner i boken *Skadeståndsrätt: En skadelidande avtalspart får inte åberopa utomkontraktuella skadeståndsregler* därför att detta är mer fördelaktigt för honom.³ En kontraktspart kan alltså inte kringgå t.ex. ansvarsbegränsningar i ett kontrakt genom att rikta en utomobligatorisk skadeståndstalan mot sin egen avtalspart.

² Se t.ex. Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 10 u., 2018, s. 91 ff.

³ Se Hellner, Jan & Radetzki, Marcus, *Skadeståndsrätt*, 10 u., 2018, s. 92. Jfr dock tidigare uttalanden av densamme i Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, 1 u., 1972, s. 40 samt Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, 4 u., 1985, s. 64. Se även not 5.

Problemet med konkurrerande ansvarsgrunder ska dock enligt HD:s uttalande i rättsfallet ”Cargo Center” NJA 2014 s. 760 avgöras med en annan utgångspunkt, nämligen att det utomobligatoriska skadeståndsansvaret har generell giltighet.⁴ I det rättsfallet hade några anställda vid ett godshanteringsföretag stulit läkemedel som skulle transporteras till mottagare i olika länder. Avsändaren väckte skadeståndstalan gentemot godshanteringsföretaget på utomobligatorisk grund. Avsändaren hade ingått ett transportavtal med en speditör, som i sin tur hade anlitat godshanteringsföretaget. I rättsfallet förelåg inget avtalsförhållande mellan den skadelidande och skadevållaren men relationen skulle, av skäl som här kan utelämnas, styras av den avtalsmässiga regleringen. Frågan var om en avtalad preskriptionsbestämelse även träffade ett utomkontraktuellt anspråk, grundat på 2:1 SkL. HD ansåg att det framgick indirekt av preskriptionsbestämmelsen att denna träffade även utomkontraktuella skadeståndskrav (se domen, p. 20). Frågan har därefter varit vad som egentligen gäller om en avtalspart vill göra gällande att motparten bär ett utomkontraktuellt skadeståndsansvar för en händelse, en skada, som inträffat inom ramen för avtalsförhållandet.⁵ I andra länder innebär den s.k. konkurrensläran att skadelidanden har en valrätt.⁶ I svensk rätt har rättsläget dock varit oklart. Hur man närmare ska bedöma förutsättningarna för ett utomkontraktuellt anspråk varierar utifrån vilka rättsregler som konkurrerar med varandra, samt hur det föreliggande avtalet ser ut.

Genom HD:s avgörande har vi nu fått svar på hur vi ska lösa problemen med konkurrerande ansvarsgrunder och vilken metod, eller vilket verktyg, som primärt ska användas för att hantera utomkontraktuella anspråk i avtalsförhållanden. HD:s sätt att hantera frågan är emellertid bara ett av alla de olika verktyg som kan användas. I avgörandet nämner HD två rättsfall, NJA 1996 s. 104 (”Olyckan på hundpensionatet”) och NJA 2003 s. 384 (”Hyr-Börsens diskmaskiner”), där avtalsförhållandet mellan den skadeståndsansvarige och skadelidanden påverkade den utomkontraktuella skadeståndsbedomningen. Men inte efter en tolkning av avtalet, utan på andra grunder. I 1996 års fall ansågs skadeståndsansvaret avgränsas på så sätt att de som har ett avtal med hundägare om vård av hunden inte är att betrakta som skyddsvärda, dvs. normskyddet sträcker sig inte så långt (eller nära, beroende på hur man ser

⁴ Se NJA 2014 s. 760, p. 7.

⁵ Det bör också noteras att Radetzki (a.a. 2018) diskuterar Hellners uttalande mot bakgrund av senare tids rättsutveckling och uppfattningen i doktrinen om tolkningen av NJA 2014 s. 760.

⁶ Se t.ex. det engelska rättsfallet *Henderson v Merrett Syndicates Ltd* [1995] 2 AC 145 (HL).

det). I 2003 års fall, där hyresvärden hade förvarat diskmaskiner i samma lokal som hyresgästen förvarade kemikalier, uttalade HD att miljöbalkens omgivningsrekvisit skulle tolkas så att det inte ansågs föreligga en skada i omgivningen eftersom skadelidanden hade ett avtal med skadevållaren.⁷

HD:s nu aktuella avgörande motsäger inte något av dessa två fall. Här har vi i stället ett nytt typfall där konkurrerande ansvarsgrunder hanteras på ett helt annat sätt. Lösningen på konkurrerande ansvarsgrunder är ”tolkning” – vilket emellertid inte är något nytt sätt att hantera frågan på. Det framgår av både NJA 2014 s. 760 (”Cargo Center”) och NJA 2017 s. 226 (”Avräkningsavtalet”). Skillnaden är att frågan i detta fall renodlats till konkurrerande ansvarsgrunder i avtalsförhållanden, låt vara att prövningstillståndet inte medger en annan prövning än av miljöskadestånd.⁸ Denna ”tolkningsregel” får nog anses gälla vid sidan om andra sätt att hantera konkurrerande ansvarsgrunder på, t.ex. genom normskyddsläran (NJA 1996 s. 104) eller ansvarsförutsättningar i utomobligatorisk skadeståndsrätt såsom omgivningsrekvisitet i miljöbalken (NJA 2003 s. 384).

Andra varianter är t.ex. att försöka åstadkomma en klar avgränsning mellan skador i/utanför avtal, på så vis att området där ansvarsreglerna överlappar varandra minskar. Så sker bl.a. inom köprätten genom att KöpL inte omfattar produktskador, dvs. skador som inträffar på annat än den sålda varan.⁹ Det sagda innebär inte heller att avtalsregler (kontraktsrättslig lagstiftning) som träffar en viss avtalstyp inte kan ha företräde framför skadeståndslagens regler. HD går inte närmare in på hur sådana regler kan påverka, men det är troligen en metod som baseras på *lagtolkning*. I sådana fall måste tolkningsdata som stödjer en exklusiv avtalsrättslig reglering finnas. Lagstiftning som uttryckligen reglerar exklusivitet är ovanligt. Detta förekommer t.ex. inom

⁷ Se vidare Andersson, Håkan, Omgivningsrekvisitet i miljöskaderätten – funktionell rumsbestämning och begreppskonstruktion, InfoTorg Juridik, 28 oktober 2003.

⁸ Konkurrensfrågan förekom även i NJA 2007 s. 758, men där handlade det om möjligheten att kräva motpartens medhjälpare på utomkontraktuell grund. Utgångspunkten blir då en annan, p.g.a. den s.k. avtalssubjektivitetensläran – ett avtal är enbart bindande för avtalsparterna och inte för utomstående. Om en beställare riktar ett utomkontraktuellt krav mot sin egen avtalspart, hade sannolikt förekomsten av standardavtalet AB04 (eller motsvarande) förhindrat detta. Varför skulle en beställare ha bättre rätt mot sin egen avtalspart på utomkontraktuell grund än mot en underentreprenör?

⁹ Se 67 § 1 st. andra meningen KöpL. Det kan väl i.o.f.s. ifrågasättas om denna avgränsning verkligen är särskilt ”klar”.

transporträtten men innebär då att transporträttsliga regler tillämpas även på skadeståndsrättsliga ansvarsgrunder.¹⁰

3.2 ”Ytterst” en avtalstolkningsfråga

Enligt HD:s nya avgörande klargörs att konkurrerande ansvarsgrunder ytterst ska hanteras som en fråga om avtalstolkning. HD:s rättsfallsrubrik är följande: ”Frågan om en avtalspart kan göra gällande miljöbalkens skadeståndsbestämmelser i stället för kontraktet ska avgöras utifrån avtalet och ytterst en tolkning av detta.” En användning av ”tolkningsprinciper” för att klargöra avtalets exkluderande verkan innebär alltså att det utomkontraktuella skadeståndsansvaret kan vara bortavtalat, utan att det framgår direkt av avtalet. HD hänvisade här till NJA 2014 s. 760 – i det fallet ansåg HD att en preskriptionsbestämmelse i standardavtalet NSAB 85 ”indirekt” måste anses omfatta även ett utomkontraktuellt skadeståndsanspråk.

HD baserade sin bedömning på regleringen i 1:1 SkL, dvs. bestämmelsen om att lagen tillämpas om inte annat följer av vad som är avtalat eller gäller enligt regler om skadestånd i avtalsförhållanden. HD bekräftade därmed att ett avtal eller en avtalsreglering har företräde framför skadeståndslagen och alltså lagens dispositivitet. Detta är en tämligen självklar utgångspunkt, men den förtjänar att framhållas vid en diskussion om relationen mellan utomkontraktuella ansvarsnormer och avtalsgrundade sådana.

Skadeståndslagen är inte bara dispositiv, den är även subsidiär, dvs. den tillämpas enbart om inte annat föreskrivs enligt avtalsregler. Att ange att skadeståndslagen kan avtalas bort ger dock inget svar på frågan om ett utomkontraktuellt skadeståndsansvar kan uppkomma vid sidan av kontraktsansvaret samt om och i vilken utsträckning det utomkontraktuella ansvaret påverkas av ett avtalsförhållande mellan skadevällare och skadelidande. För att dra en sådan slutsats måste det finnas en regel som hanterar just överlapp-

¹⁰ Se t.ex. även rättsfallen NJA 1951 s. 656 – järnvägens ansvar var begränsat till vad som angetts i dåvarande järnvägstrafikstadga. NJA 2000 s. 462 – Avtalsvillkor som överensstämde med 9 kap. 29 § luftfartslagen (1957:297) var tillämpliga på talan på allmän skadeståndsrättslig grund och en preskriptionsfråga prövades utifrån avtalsvillkoret. NJA 2007 s. 879 – försäkringsbolags regresskrav (utomobligatoriskt skadestånd) ansågs omfattat av preskriptionsbestämmelsen i 41 § VTL., dvs. speciallagstiftningen var exklusiv. NJA 2014 s. 425 (”Akzo Nobel”) – Angående tillämpning av reglerna om internationella järnvägstransporter (CIM). Avsändarens krav på ersättning omfattades inte av reglerna i CIM, och eftersom dessa var exklusivt tillämpliga kunde inte ansvar för transportören grundas på allmänna transporträttsliga eller förmögenhetsrättsliga principer. Speciallagstiftningen ansågs därmed exklusivt reglera ansvaret.

ning, eller eventuell kollision, mellan ansvarsreglerna. Det måste med andra ord finnas en *exkluderingsregel*. Den exkluderingsregel som HD här ställer upp baseras enbart på tolkningen av avtalet, och är alltså en avtalstolkningsbaserad metod (i bemärkelsen att tolkning är verktyget för att komma fram till att avtalet är en ”spärr” för utomkontraktuellt ansvar).

3.3 Avtalets exklusivitet

Enligt HD är det avgörande alltså hur avtalet ska tolkas. Vad är det då HD gör i detta rättsfall? HD använder i alla fall inte, enligt min mening, en sedvanlig tolkningsmetod.¹¹ Vi får t.ex. inte höra om eventuell partsvilja, dolusprincipen, tillit, ordalydelse, systematik etc. Inte heller rimlighet tas upp som en tolkningsomständighet. Vid bedömningen av avtalets eventuella exklusivitet gör HD i stället en mycket översiktlig bedömning, vilket man kanske kan kalla för en ”överflygning”.

HD anger inledningsvis (p. 18) att avtalen innebär att kommunen ska mot ersättning omhänderta avloppsvatten från flygplatsen. Det är inte nödvändigt att parterna uttryckligen har avtalat om skadeståndsskyldighet eller liknande, utan det är tillräckligt att kommunen har haft ”möjlighet att i avtalen reglera vilka föroreningar som får finnas i avloppsvattnet”. Kommunen har också, enligt HD, ”kunnat värdera risker och kostnader för oönskade och oförutsedda föroreningar”. En sådan reglering av vilka föroreningar som får förekomma har enligt HD ”i betydande utsträckning skett i avtalen”. I de senare avtalen har t.o.m. skadeståndsansvaret reglerats.

Det framstår som ytterst låga krav för att utomkontraktuella skadeståndsanspråk ska anses bortavtalade. Det är inte nödvändigt att man uttryckligen har reglerat vilka skadesituationer som kan uppkomma, utan det är tillräckligt att man har haft en *möjlighet* att avtala om den uppkomna skadan. ”Avtalsmöjligheten” innebär att om man inte har föreskrivit att man ska ha en rätt till t.ex. skadestånd enligt avtalet, så går man även miste om ett utomkontraktuellt skadeståndsanspråk. Har avtalsparten inte förhandlat fram en ”avtalsmässig rätt” till skadestånd, så går denne även miste om en utomkontraktuell rätt. Att motparten kan ha en skyldighet enligt utomkontraktuella skadeståndsregler som gäller för alla, spelar ingen roll.

Avtalsmöjligheten avser antagligen enbart avtalsvillkor i ett befintligt kontrakt, och inte den generella möjligheten att skydda sina ekonomiska

¹¹ Se vidare om avtalstolkning i Lundberg, Konrad, Avtalets innebörd: inkorporering – tolkning – utfyllning, Jure, Stockholm 2019.

intressen genom avtal. I en kontraktskedja, där skadevällare och skadelidande inte är parter i samma kontrakt, uppkommer frågan om möjligheten att avtala sig till ett skydd med den egna avtalsparten medför att ett utomkontraktuellt anspråk mot avtalspartens medhjälpare är exkluderat. Denna fråga ger rättsfallet inte svar på, men det kan diskuteras om inte så borde vara fallet. Om man godtar antagandet att den utomkontraktuella skadeståndsrätten typiskt sett avser situationer där aktörerna har svårt att träffa avtal, borde en sådan avtalsmöjlighet lägga hinder i vägen även för utomkontraktuella krav i kontraktskedjor. Det är dock inte alla typer av avtal som förhindrar ett utomkontraktuellt krav. Exempelvis kan en skadelidandes möjlighet att ingå ett försäkringsavtal beträffande skadad egendom inte exkludera ett utomkontraktuellt skadeståndsansvar, se NJA 2017 s. 371. Möjligheten att avtala sig till ett kontraktuellt skydd är ett ganska bra argument för att man inte ska ha ett utomkontraktuellt skydd, om man anser att ansvarsfördelningen bör vara föremål för parternas disposition och att parterna ska kunna avtala om en annan riskfördelning än den som föreskrivs i den utomkontraktuella skadeståndsrätten. Frågan om avtalsmöjlighetens betydelse i kontraktskedjor kan dock svårligen lösas enbart genom avtalstolkning, eftersom det inte finns något avtal mellan skadevällare och skadelidande.

Mellan parterna hade man kunnat avtala om den specifika skadesituationen. Denna måste, enligt vad som framgår av HD:s bedömning, vara av sådan karaktär att den anses omfattad av avtalet. HD anger i p. 19 att "[d]et sagda innebär att de skador som kommunen åberopar som miljöskada sammantaget måste anses ha ett sådant samband med de centrala förpliktelserna i avtalen att frågan om ersättning ska bedömas enligt avtalsvillkoren och kontraktsrättsliga regler. Avtalen utesluter alltså i detta fall en tillämpning av miljöbalkens ansvarsregler mellan parterna".

Det är en betydande skillnad mellan vad som faktiskt är avtalat (eller anses avtalat efter tolkning) och sådant som parterna har haft *möjlighet* att avtala om. Om man har haft "möjlighet" att avtala om någonting så betyder det ju bestämt att man *inte* har avtalat om det, vare sig uttryckligen eller efter en tolkning av avtalet. Det är helt klart att avtalet *inte* omfattar den aktuella plikten eller rätten etc. Att man ändå kan anse att en "möjlighet att avtala om något" skulle utgöra stöd för att *tolka in* avtalets exklusivitet (dvs. som en spärr för utomkontraktuella anspråk) framstår som en smula märkligt.

HD:s uttalanden om avtalsmöjligheten ska dock ses mot bakgrund av att själva syftet med avtalet var att kommunen skulle ta hand om förorenat avloppsvatten och rena det, dvs. avtalets centrala förpliktelse. Detta måste

betraktas som en del av prejudikatets exkluderingsregel, dvs. en omständighet som ska beaktas vid avtalstolkningen. Det är dock osäkert vilken vikt man ska fästa vid bedömningen av avtalets centrala förpliktelser mer generellt, eftersom HD inte nämner detta i sin beskrivning av rättsläget beträffande konkurrerande ansvarsgrunder. HD talar också enbart om avtalstolkning och nämner inte någonting om hur man ska bedöma om en skadesituation har ett samband med avtalets centrala förpliktelser. Frågan är alltså vilka skadesituationer som kan vara tillräckligt närliggande de centrala avtalsförpliktelserna för att tolkningsvis kunna exkluderas från en tillämpning av utomkontraktuella skadeståndsregler.

Möjligen kan andra rättsfall ge viss ledning. I NJA 2017 s. 226 (Avräkningsavtalet) hade svaranden fått i uppdrag att fördela köpeskillingen från försäljningen av ett bolag med avdrag för vissa transaktionskostnader. Utbetalning av köpeskillingen var därmed den centrala förpliktelsen i avtalet. Ett skadeståndsanspråk som grundas på påstådd förskingring av delar av köpeskillingen borde därmed omfattas av avtalet. Det ansågs dock inte tillräckligt för att en skiljeklausul skulle träffa det utomobligatoriska kravet. Processrättsligt, dvs. beträffande frågan om skiljeklausulens tillämplighet avseende utomkontraktuella skadeståndsanspråk, är kraven alltså högre. I sak skulle dock en sådan talan förmodligen ogillas. Möjligen kan den aktuella skadesituationen medföra att andra hänsyn bör tas. En särskild fråga är om inte ett brottsligt agerande kan s.a.s. genombryta avtalets exklusivitet. Överväganden kring riskfördelningen av motpartens eventuella straffbara beteende i samband med avtalsuppfyllelsen framstår nog som främmande för många avtalsparter. Ett sådant beteende ligger ju nämligen (oftast och förhoppningsvis) långt ifrån parternas avtalsförpliktelser. I NJA 2014 s. 760 skulle läkemedel förvaras för vidare transport. Att läkemedlen inte försvinner på vägen, p.g.a. att de blir stulna av anställda hos den som hanterar godset, får nog också anses vara en central avtalsförpliktelse. Ett avtalat preskriptionsvillkor befanns dock tillämpligt på det utomkontraktuella skadeståndsanspråket. Att skadevållarens agerande även utgjort ett brott hade alltså ingen betydelse för tillämpningen av preskriptionsbestämmelsen i avtalet.¹²

¹² Möjligen skulle avtalets exklusivitet kunna jämkas med stöd av 36 § AvtL, på så vis att ett utomkontraktuellt anspråk tillåts, se domen, p. 17 in fine. Se även ”Den övertagna överlåtelsebesiktningen” NJA 2017 s. 113 angående jämkning av ansvarsbegränsningar vid grov vårdslöshet. Jfr även NJA 1994 s. 709.

4. Slutord

HD:s avgörande innebär att miljöbalkens regler gäller även i avtalsförhållanden men att tröskeln för när ett avtal tolkningsvis kan anses innebära en spärr för sådana krav är *mycket* låg. HD:s uttalande om konkurrerande ansvarsgrunder när en avtalspart grundar sitt krav på skadeståndslagens regler måste anses utgöra en del av ratio i detta avgörande. Även om prövningstillståndet är begränsat till frågan om miljöbalkens skadeståndsregler kan göras gällande i avtalsförhållanden, så följer den ”miljörättsliga” regeln den huvudregel som gäller beträffande skadeståndslagen, vilket HD också klargör. Det är alltså inte fråga om en ”särregel” för miljöskadestånd.

Avtalet är en exklusiv reglering av skadan om parterna haft en möjlighet att avtala om den aktuella skadesituationen och denna haft ett samband med avtalets centrala förpliktelser. För avtalsskrivare som vill förhindra utomkontraktuella anspråk från sin avtalspart framstår det som viktigare att fundera över hur de centrala avtalsförpliktelserna ser ut, snarare än utformningen av olika ansvarsbegränsningar. Eftersom mycket handlar om överväganden beträffande vad som är att betrakta som centrala avtalsförpliktelser, är det svårt att på ett mer allmänt plan ge några konkreta prognoser om hur detta kan komma att bedömas vid andra typer av avtal.

I HD:s avgörande framstår det som att parternas dispositionsfrihet har ett klart företräde framför såväl skadeståndsrättens grundläggande preventions- och reparations syften, som de särskilda hänsyn som bär upp den speciella (miljö)skadeståndsrätten. Exempelvis medförde inte den miljörättsliga principen om att förorenaren betalar att särskild hänsyn togs till vikten av den miljörättsliga regleringen när denna ställdes mot parternas avtalsmöjlighet. HD valde i stället för en uttrycklig regel om exklusivitet den något diffusa ”tolkningsmetoden”. Om HD i stället hade öppnat upp för en diskussion kring en rättsregel om avtalets exklusivitet, så hade de skäl som talar för avtalets företräde kanske framgått tydligare. Hänvisningen till 1:1 SkL ger dessvärre inte mycket ledning. Det är emellertid klarlagt genom avgörandet att avtalstolkning ska användas före en eventuell prövning av miljöbalkens omgivningsrekvisit.

Slutresultatet i rättsfallet får betraktas som rimligt och är sannolikt en stor lättnad för avtalsskrivare som nog i allmänhet är övertygade om att ett ingånget avtal inte ska kunna kringgås av motparten, även om denne har lidit en skada. HD gör ingen åtskillnad beträffande olika typer av avtalsvillkor och det verkar inte som att ett utomkontraktuellt krav kan tillåtas

med kontraktuella begränsningar.¹³ Att HD nu föredrar avtalets exklusivitet (dvs. avtalet som en ”spärr”) framför en eventuell ”mix” av båda regeltyperna, bidrar förmodligen till ett mer lättöverskådligt rättsläge och mer förutsebar avtals tillämpning.

¹³ Jfr NJA 2014 s. 760.

